

А. А. АКУШЭВИЧ
БІБЛЕЙСКІЯ ЦЫТАТЫ У ПРАДМОВАХ ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ
ДА КНІГ СТАРОГА ЗАПАВЕТУ

Творчасць Францыска Скарыны, аднаго з выдатных дзеячаў літаратуры Беларусі XVI ст., добра вывучана. Але пры больш блізкім знаёмстве з творами асветніка заўважаецца, што біблейскія цытаты — адзін з галоўных тэкстаўтваральных, стылеўтваральных і сэнсаўтваральных элементаў прадмоў Францыска Скарыны да кніг Старога Запавету — даследавана недастаткова.

Для таго, каб зразумець, якія віды біблейскіх цытат выкарыстоўвае Францыск Скарына, неабходна стварыць адпаведную класіфікацыю цытат або прымяніць ужо створаную. Так, у навуцы вядомага класіфікацыі расійскіх даследчыкаў Е. Б. Рагачэўскай [7, с. 16] і Ф. Н. Двiняціна [5, с. 83—85; 6, с. 8—9]. Разам з тым, прымяненне дадзеных класіфікацый у адносінах да прадмоў Францыска Скарыны да Старога Запавету не дазваляе бачыць спецыфіку цытацыі ў гэтых творах, што прымушае да стварэння больш разгорнутай класіфікацыі, арыентаванай менавіта на творчасць Францыска Скарыны. Прапануем класіфікацыю біблейскіх цытат у прадмовах Францыска Скарыны да кніг Старога Запавету, паводле крытэрыяў: 1) дамінантная функцыя цытаты; 2) семантыка цытаты; 3) указанне на крыніцу цытаты; 4) паўната перадачы зместу; 5) дакладнасць цытаты.

Дамінантная функцыя цытаты. Увогуле, функцыі біблейскіх цытат у прадмовах Францыска Скарыны да кніг Старога Запавету наступныя: аўтарытарная, арнаментальная, субстытутыўная, стылеўтваральная, тэкстаўтваральная, ілюстратыўная, эстэтычная і функцыя адсылкі да пэўнага месца. Калі ўлічваць сінкрэтычнасць прадмоў Францыска Скарыны, то названыя функцыі ўласцівы у рознай ступені ўсім цытатам. Але ў прадмовах Францыска Скарыны да Старога Запавету можна вылучыць дамінантную функцыю біблейскай цытаты. Такім чынам, паводле дамінантнай функцыі старазапаветныя цытаты падзяляюцца на:

1) *цытаты-пераказы* (пераказ зместу кнігі, да якой напісана прадмова, або кніг, з ёй звязаных): «Во первых книгах своих пишет пророк Господень Моисей пророкуя духом святым о прешлых речехъ яко Господь Богъ отворил небо и землю и вся еже суть в нихъ Адама праотца нашего и Еву матеръ по образу своему и подобию» (Быц. 1)¹ [2, с. 17]; «Пятая язва смерть скоту» (Зых. 9:1—9:7) [2, с. 194];

¹ У квадратных дужках пазначаецца крыніца цытаты паводле факсімільнага ўзнаўлення Бібліі, выдадзенай Скарынай [2; 3; 4], а ў круглых — крыніца цытаты паводле Сінадальнага перакладу Бібліі [1].

2) *цытаты-экзегезы* (тлумачэнне таго, як Стары Запавет прадвызначаецца ў Новым): «Жертва козельца правую а смертельную плоть нашего избавителя знаменовала» (Лев. 22) [2, с. 353]; «Постъ Моисеевъ четыредесят дней и четыредесят ношей на горе Синай, Постъ Христовъ знаменовалъ» (Зых. 34:28; Мф. 4:2) [2, с. 200];

3) *аўтарытарныя цытаты* (цытата выконвае ролю аўтарытэтай крыніцы): «Яко сам царь и пророк поет глаголя хвалите Господа во Псалтыри и в гуслехъ» (Пс. 32:2) [4, с. 11]; «Нашему спасителю Ісусу Христу глаголющу Вся убо елика аще хочете да чинять вамъ человеци, тако и вы чините имъ, се бо есть законъ и пророци» (Мф. 7:12) [2, с. 602].

Паводле *семантыкі* біблейскія цытаты падзяляюцца на тыя, у аснове якіх ляжыць:

1) *прадмет*: «Олтарь златомъ окованый ко кажению фемииана добровоннаго» (Зых. 39:38) [2, с. 196]; «Треба пакъ убогих еже бывала з муки пшеничное» (Лев. 5:11) [2, с. 354];

2) *рэалія*: «Египет же по руски сказуется темности а с тых нас выведе сынъ Божий» (Зых. 13) [2, с. 197]; «Теже о бедном и горком животе людскомъ не сем свете И о конци добрых и злыхъ» (Іоў. 24, 27) [3, с. 707—708];

3) *персаналія*: «Яко патриарха Яковъ сам о себе светчитъ глаголя Снииду ко сыну своему сетуя во адъ» (Быц. 37:35) [2, с. 197]; «Той убо воистинну есть Агнецъ Божий вземляя грехи миру Якоже Иоан Предтеча вопиеть» (Іаан. 1:29) [3, с. 102];

4) *сюжэт*: «Навходносоръ Царь Вавилонский и облаже Ерусалимъ и добыль его и сказалъ и» (4 Царств 25) [3, с. 674]; «И како Давыдъ убилъ Голиафа филистымлянина» (1 Царств 17) [3, с. 124].

Указанне на крыніцу цытаты. У прадмовах Францыска Скарыны да кніг Старога Запавету на крыніцу цытаты могуць паказваць глосы, словы аўтара ў тэксце («Яко евангелистъ глаголетъ» [2, с. 197], «Теже и доктор языков глаголетъ» [2, с. 353], «Апостолу Павлу пишущу» [2, с. 602] і інш.) ці словы аўтара ў тэксце і глосы адначасова. Паводле указання на крыніцу цытаты падзяляюцца на:

1) *маркіраваныя*: «Апостолу Павлу пишущу нехощуж вась неведети братия яко отци наши вси под облакомъ беша И вси сквозе море проидоша. И вси у Моисея креститешся во облаце и въ мори» [на палях глоса: «а̃ Кори ї За̃ р̃м̃г̃»] (1Кар. 10:1—10:2) [2, с. 199]; «Тако убо возлюби Богъ миръ иже сына своего единороднаго даль есть, да всякъ веруяй в онъ не погибнетъ, но иматъ животь вечный» [на палях глоса: «Иоан̃ г̃ За̃ ї̃»] (Іаан. 3:16) [2, с. 738];

2) *немаркіраваныя*: «Жезль пакъ Моисеевъ иже обращаешся во змию, знаменовалъ божество со человечеством, два естества во едином Христе соваокуплена» (Зых. 4) [2, с. 198]; «Ту роптаху людие на Моисея не имеючи что ясти» (Зых. 16) [2, с. 456].

У гэтым прадмоў таксама вылучаюцца цытаты-«транскрыпцыі», якія падзяляюцца паводле мовы-крыніцы:

1) *старажытнаяўрэйская*: «Егошуа Нощьри мелех Егудим» (Іаан. 19:19) [2, с. 740];

2) *старажытнагрэчаская*: «Исусъ Оназареев овасилефс тон иудеон» (Іаан. 19:19) [2, с. 740];

3) *лацінская*: «Езусъ Назаренус рекс юдеорум» (Іаан. 19:19) [2, с. 740].

Францыск Скарына прыводзіць да цытат-«транскрыпцый» пераклад: «По руски ся сказуе Исусъ Назорянинъ царь Юдейский» (Іаан. 19:19) [2, с. 740].

Паўныя складанасці ўзнікаюць з такімі крытэрыямі, як *паўната перадачы зместу і дакладнасць цытаты*. Паводле паўнаты перадачы зместу цытаты могуць падзяляцца на поўныя і няпоўныя, але ў нашым выпадку цытата даецца ў перакладзе, а пераклад дапускае варыянты перадачы зместу, і таму крытэрыем паўнаты становіцца асноўны сэнс цытаты. Пры вызначэнні дакладнасці па прычыне перакладнога характару цытаты ўзнікае падобная праблема. Але абмінуць названія крытэрыі нельга, бо яны вельмі важныя пры тэксталагічным аналізе. На падставе папярэдне сказанага намі прапануецца наступная класіфікацыя цытат паводле паўнаты перадачы зместу і дакладнасці цытаты:

1) *поўная дакладная цытата* (разгорнутая цытата, г. зн. уласна цытата, цытата ў звычайным яе разуменні): «Яко святыи Апостол пишетъ Вемы убо иже добръ ест Законъ, Аще кто имъ законне дееть Ведяще сее яко праведному Законъ не естъ положенъ но неправеднымъ и непокоривымъ немилостивымъ и грешникомъ не оучтивымъ и сквернымъ Отцу досадителемъ и матери досадителемъ убийцамъ и блудником мужеложником и скотоложником лъгарем и кривоприсяжцем и инымъ всемъ они же здравому вчению противляются» (1 Цім. 1:8—1:10) [2, с. 604—605];

2) *няпоўная дакладная / недакладная цытата* (астатнія выпадкі ўжывання цытат): «Второе видение еже бысть при навходносоре Цари он же виделъ Ангела подобна сыну божию, в печи горящей огнемъ, со трети отроки Хвалящими Господа Бога» (Дан. 3:46—3:90) [4, с. 700].

Такім чынам, намі на аснове фактычнага матэрыялу і з улікам папярэдніх прац была распрацавана класіфікацыя біблейскіх цытат у прадмовах Францыска Скарыны да кніг Старога Запавету. Даследванні ў гэтым кірунку могуць адкрыць новыя грані творчасці Францыска Скарыны.

Літаратура

1. Библия: Книги Священного писания Ветхого и Нового Завета: В синодальном переводе с комментариями и приложениями. М., 2006.
2. Библия: Факсімільнае ўзнаўленне Бібліі, выдадзенай Ф. Скарынаю ў 1517—1519 гадах: У 3 тамах. Т. 1. Мн., 1990.
3. Библия: Факсімільнае ўзнаўленне Бібліі, выдадзенай Ф. Скарынаю ў 1517—1519 гадах: У 3 тамах. Т. 2. Мн., 1990.
4. Библия: Факсімільнае ўзнаўленне Бібліі, выдадзенай Ф. Скарынаю ў 1517—1519 гадах: У 3 тамах. Т. 3. Мн., 1990.
5. *Двинятин Ф. Н.* Лингвопоэтический анализ торжественных слов св. Кирилла Туровского: Автореф. дис... канд. фил. наук. СПб., 1996.
6. *Двинятин Ф. Н.* Традиционный текст в Торжественных словах св. Кирилла Туровского. Библейская цитата // Герменевтика древнерусской литературы. Сб. 8. М., 1995. С. 81—101.
7. *Рогачевская Е. Б.* О некоторых особенностях средневековой цитации (на материале ораторской прозы Кирилла Туровского) // Филологические науки. 1989. № 3. С. 16—20.

А. А. АЛБУТ

СПАСАБЫ САМАПРЭЗЕНТАЦЫІ АСОБЫ АДРАСАНАТА
Ў ПРЫВАТНЫМ ЛІСТАВАННІ ЯКУБА КОЛАСА

М. Д. Голеў, характарызуючы сучасную тэндэнцыю лінгвістычнай навукі, адзначае «Класічная сістэмацэнтрычная лінгвістыка вывучала тэкст як праяўленне моўнай сістэмы, якая паўстае ў якасці яго галоўнай дэтэрмінанты. Сучасная антрапацэнтрычная лінгвістыка бачыць у тэксце найперш праяўленне чалавека ва ўсіх аспектах яго быцця...», што таксама раскрывае і сутнасць уведзенага ім паняцця «антрапатэкст» [2]. Такі падыход падаецца вельмі дарэчным пры аналізе эпістальярных тэкстаў, на матэрыяле якіх¹ зроблена спроба выдзеліць спосабы самапрэзентацыі адрасанта як выніку ўздзеяння вызначальнага для камунікацыі комплекснага чалавечага фактару.

«Псіхалагічнай асновай самапрэзентацыі суб'екта ў вербальнай камунікацыі з'яўляецца двухкампанентная інтэнцыянальная структура, у якой скіраванасць на сябе (самахарактарызацыя) спалучаецца са скіраванасцю на іншага — суб'ядыторыю (уздзеянне)» [3, с. 6]. У цэлым прымаючы гэта тэарэтычнае палажэнне, прапануем яго адлюстраванне з пэўнымі мадыфікацыямі ў наступнай схеме (Мал. 1).

¹ Аб'ектам даследавання стала прыватнае ліставанне Якуба Коласа, адрасаванае да М. Д. Мішкевіч (жонкі) і сяброў-пісьменнікаў (П. Броўкі, П. Глебкі, М. Лынькова, М. Лужаніна).